

Odgoj kao izazov i ponuda smisla – povijest, perspektive i logoterapija

UDK: 37.013

Pregledni rad

Mara Plaza Leutar

Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH

mplazale@mzo.hr

mara.plazaleutar@gmail.com

Sažetak

U ovom radu promišlja se o odgoju kao temeljnom pojmu pedagoške djelatnosti, od njegovog ishodišta u grčkoj kulturi do danas. Shvaćanje odgoja u grčkoj kulturi zasniva se na jasnoj svijesti prirodnih načela ljudskog života i skrivenim zakonima u pojavama i stvarima oko čega se čovjek treba angažirati kako bi se postigao cilj odgoja. Brojne su teorije o odgoju koje pokušavaju definirati srž pedagoške djelatnosti i modernih odgojnih zbivanja. Posebno danas, u vrijeme brzih globalnih promjena, razvoja tehnologije, krize identiteta, moralne krize, imperativ je odgoj preispitati i redefinirati s ciljem njegova aktualiziranja i razvoja, odnosno razvoja mlade osobe i društva u cjelini. Stoga, u radu se promišlja o vrijednostima i odgojnoj dimenziji kurikula te suvremene škole, utjecaju aktualnih fenomena (globalizacija, digitalizacija i nesigurnost) na odgoj u školi. Kroz odgoj treba pomoći djeci i mladima osvještivati vlastite zadaće i odgovornost za život, sposobnost gledanja cilja, odnosno ispunjenje vrednota koje im se nude u njihovim konkretnim i specifičnim životnim okolnostima. Usmjeravati djecu i mlade da biraju življenje koje ima smisla, to je istinski odgoj, a on je odgovornost i škole. Iz tih razloga, propituje se i mogućnost „logoterapijskog odgoja“ kao nove ponude pedagoškom promišljanju i djelovanju u odgojno-obrazovnom sustavu.

Ključne riječi: „logoterapijski odgoj“, odgoj, odgoj za smisao, škola, vrijednosti

Uvod

U kontekstu propisanog rada odgojno-obrazovnih radnika i ustanova, u ovom radu se promišlja o odgoju i odgojnoj dimenziji škole, utjecaju suvremenih fenomena, tj. globalizacije, digitalizacije i nesigurnosti na ponudu mogućnosti odgoja za smisao kao odgovor na današnje potrebe djece i mladih. Realnost odgojne dimenzije u školama u Republici Hrvatskoj odraz je šire društvene realnosti, kao potrebe odgovora na zahtjeve vremena, kulture, društva i problema u promjenjivim strukturama života, u kojima postoji rizik narušavanja temeljnih ljudskih vrijednosti.

Budući da je sustav odgoja i obrazovanja usmjeren na djecu i mlade, jamstvo budućnosti jednog društva, tim je više osjetljiv i složen rad u njemu te zahtjeva posebnu osjetljivost i preispitivanje pedagoške misli i nuđenje odgovora na konkretno povijesno vrijeme u kojem djeca i mladi odrastaju. Zbog toga je nužno traganje za novim izvornim idejama, objašnjenjima i ponudama odgojnih sadržaja i metoda. Zasiurno se postavke logoterapije prepoznaju kao mogućnosti kvalitativnog iskoračka kako za učenike, učitelje, stručne suradnike tako sasvim sigurno i za hrvatski odgojno-obrazovni sustav u cjelini. Potreba je i obveza usmjeriti odgoj učenika na one vrijednosti koje osiguravaju otkrivanje i življenje vlastitog smisla života i odgovornosti jer čovjek se dobro osjeća tek kada prihvati svoj život kao zadatak i kada taj zadatak realizira.

Prije razmatranja suvremene pedagoške misli i stvarnosti, osvrnut ćemo se na početke odgojnog djelovanja nastalog u grčkoj kulturi.

Ishodište odgoja u grčkoj kulturi

Još prije formiranja kulturnih standarda čovjekova življenja, postojao je odgoj, više kao spontana, a manje kao promišljena djelatnost. Odgoj je služio ljudskoj zajednici za čuvanje i širenje njenog društvenog i duhovnog nasljeđa i to angažirajući volju i znanje, tj. ono što je tipično čovjeku. A svaka kultura i njena povijesna razdoblja ostavljaju duboke tragove, kako u teoriji tako i u praksi odgoja nekog naroda. Povijest odgojnog sadržaja, samog pojma odgoja vezana je uz istraživanje grčke antike koja je i kod drugih naroda predstavljala izvor znanja i obrazovanja i u smislu sadržaja, i u smislu idealnih uzora. Pedagoška misao i odgojno djelovanje i kod nas svoje ishodište ima u interkulturalnoj sintezi grčke, rimske i ranokršćanske kulture. Stoga, nema sigurnijeg puta za istraživanje korijena vlastitog znanstvenog i stručnog nasljeđa i na području odgoja, odnosno odgojnih znanosti, do li da se posegne u tu neiscrpnu riznicu koja nudi nadahnuća za preispitivanje pedagoške misli i odgojne prakse (usp. Pranjić, 2009a).

U grčkoj kulturi shvaćanje odgoja zasniva se na jasnoj svijesti prirodnih načela ljudskog života i skrivenih zakona u pojavama i stvarima oko čega se čovjek treba angažirati kako bi se postigao cilj odgoja. Tako je u grčkoj kulturi nastala, iz vlastitog htijenja i znanja, trajna kulturno-odgojna forma, tj. *paidea*, odnosno okviri za izgradnju kvalitetnijeg i poželjnijeg čovjeka kao ideala i jamstva budućnosti same zajednice. Bit govora o odgoju u grčkoj kulturi je što su uz ljudsku zajednicu naglašavali pojedinca u njoj kao i zakonitosti koje vladaju u prirodi. Drugim riječima, cilj njihova odgoja bio je, a to bi trebao biti cilj i današnjega odgoja, otkrivanje zakona ljudske prirode, logosa, kako bi se prema njemu razvijao pojedinac i zajednica (usp. Pranjić, 2009b). Ta kultura se s naraštaja na naraštaj prenosi i čovjek ju baštini. No, čovjek nije ni izdaleka dovršeno biće samom činjenicom što je rođen kao dio ljudske zajednice, baštinik određene kulture, nego je on „biće u nastajanju“ (Prinz, 2013, prema Pranjić, 2016, 477).

Upravo se u navedenom vide začeci spoznaje da i odgoj treba biti svjestan, dobro osmišljen i planiran, pravilno usmjeravan kroz dugotrajni proces u kojem se preklapaju dva oblika aktivnog pristupa čovjeku, tj. odgoj i obrazovanja koji se međusobno skladno isprepleću i dopunjuju.

Poimanje odgoja – temeljnog pojma pedagoške djelatnosti

Odgoj je temeljni pojam i najjemenitiji sadržaj istraživanja odgojnih znanosti. Predmet je proučavanja mnogih pedagoga iz cijeloga svijeta. Pokušava ga se istražiti s mnogo strana kako bi se doprlo do njegove biti. Ako se polazi od teorije da je odgoj neminovno isprepleten međudjelovanjem nasljeđa, socijalnim okruženjem i slobodnom odlukom pojedinca u njegovoj jedinstvenosti na vlastiti odabir, može se zaključiti koliko je odgoj kao predmet pedagoške djelatnosti kompleksan. I upravo iz tog razloga nije moguće ponuditi univerzalno rješenje, recept za idealan odgoj. Posljedično postoje i brojne teorije o odgoju koje pokušavaju definirati srž pedagoške djelatnosti. Samo ćemo spomenuti neke od njih.

Prema Königu i Zedleru (2001) normativna znanost o odgoju zaključke za pedagoško djelovanje izvodi na temelju proučavanja konkretnih situacija u pedagoškoj praksi. Uspješniji odgoj vidi kao rezultat podučavanja poželjnih ponašanja i usvajanja vrijednosti poput dobrote, morala, istine.

Empirijska znanost o odgoju predstavlja pak odmak od tradicionalne normativne pedagogije kritizirajući njenu nedovoljnu znanstvenu utemeljenost. Oslanjajući se na metode eksperimentalne pedagogije i terenskog istraživanja, predstavnici kritičko-

racionalističke empirijske znanosti o odgoju provode istraživanja s ciljem da se empirijsko znanje iskoristi kao podloga za donošenje zaključaka za pedagošku praksu.

Duhovnoznanstvena pedagogija, koja se temelji na holističkom poimanju čovjeka, teži razumijevanju smisla i značenja ljudskog djelovanja.

Nadalje, u rad ćemo se dotaknuti doprinosa pojedinih autora pedagoškom proučavanju odgoja. Svoj doprinos dao je i Vukasović (1987, 174) koji odgoj interpretira kao „(...) osposobljavanje za vrijednosno doživljavanje. U povijesnom smislu označava on prenošenje vrednota i kontinuitet kulture u slijedu naraštaja.“ Omogućava izgradnju čovjeka i obogaćivanje ljudske kulture. Autor je ukazao na tri temeljna obilježja odgoja, koja ćemo samo spomenuti: intencionalnost, vrijednosna zasnovanost i stremljenje prema budućnosti. Glavni smisao odgoja autor vidi u prenošenju prethodnih iskustava čovječanstva, tj. njegovih kulturnih vrijednosti na nove generacije koje nastavljaju razvijati kulturu novim idejama i stvaralaštvom. Kao što smo spomenuli, upravo su vrijednosna orijentacija i namjera odgajanja bitne odrednice odgoja. Čovjek je dio određene povijesti i kao takav nositelj je njezine tradicije. Bitno obilježje tradicije je posredovanje prakse, odgoja i to ne bilo kakvog „(...) nego praksi dobroga – svrhovitoga – ljudskoga života“ (Matulić, 2010, 92).

Već spomenuti Pranjić (2012) smatra da se danas uglavnom odgoj ne shvaća samo kao navika, tj. po sebi razumljiva aktivnost roditelja ili skrbnika, nego nešto što se uči i stječe iskustvom u vlastitom domu kao tradicija koja se prenosi s naraštaja na naraštaj. Sve je to odgoj, ali je također odgoj postao predmet znanstvenog istraživanja mnogih znanosti koje su po njemu i zbog njega, dobile naziv *odgojne* kao suvremeni izričaj zauzimanja za odgoj. Društvo koje istražuje i propituje odgoj kao svoju primarnu preokupaciju, s ciljem njegova razvoja, zasigurno jamči svoj dugoročan napredak i razvoj, mišljenja je Pranjić.

Prema Bognaru (2015) govor o odgoju ujedno je i govor o čovjeku jer je to specifično ljudska aktivnost kojom čovjek postaje čovjekom, o čemu postoji suglasnost, za razliku od usuglašavanja oko jedinstvene definicije odgoja. Ako je to uistinu tako, onda prije nego što se razmatra fenomen odgoja, smatra autor, trebalo bi se pozabaviti odgovorom na pitanje „Tko je čovjek?“

Odgovorom na to pitanje bave se mnoge znanosti: filozofija, pedagogija, psihologija, sociologija, antropologija, medicina itd. Sve one moraju se otvoriti jedna drugoj da bi i njihova otkrića o čovjeku bila što uvjerljivija i prihvatljivija. S pedagoškog stajališta, za promišljanje u ovom radu potrebno je iznijeti da je čovjek biće koje ima „(...) mogućnost odgoja kao i potrebu za njim (...)“ (Pranjić, 2016, 477). Nadalje, autor vidi čovjeka kao biće koje si konstantno postavlja pitanje o smislu življenja na čijem odgovoru se onda gradi i smisao samog odgajanja kao svrhovite djelatnosti koja dodatno čovjeka izgrađuje i usavršava. Jer, logično je postaviti pitanje: zašto

odgajanje nečega, odnosno, nekoga tko ne bi imao ili ne bi bio u stanju otkriti vlastiti smisao?

Za definiranjem odgoja, odnosno bavljenjem odgojnom djelatnošću, ključan je spoj, kako je navedeno, različitih znanosti, ponajprije filozofije i odgoja jer jedino tako čovjek stvara svoj svijet na konzistentan i kreativan način. Pedagogijska teorija se pojavila kao dio antičke filozofije, što smo prethodno u radu spomenuli, te se kroz stoljeća razvijala kao bitno područje praktične filozofije. Povezuje ih težnja spoznavanja fenomena odgoja. Neki od njih su obogatili teoriju odgoja doprinosima trajne vrijednosti (usp. Vukasović, 1987).

Kada se govori o suvremenom poimanju odgoja rašireno je mišljenje da je odgoj čovjeka interpersonalno djelovanje koje pretpostavlja čovjekovu odgojivost i ljudsku potrebu za odgojem, a cilj mu je omogućiti djetetu i mladom čovjeku prepoznavanje životnih izazova te adekvatno odgovaranje na njih, i s razine intelekta i s razine osjećaja i pragme. U pristupu odgoju, osim pedagoške situacije treba imati u vidu bitan faktor, a to je čovjekova sloboda, odnosno mogućnost njegova individualnog opredjeljenja. Čovjek ima slobodu i odgovoran je za svoje čine, a to treba počivati na tri osnovna uporišta: čovjek mora imati alternativu odabira; čovjek sam odabire što će i kako odlučiti; čovjekov izbor ne smije podlijegati nikakvoj prisili, ni unutarnoj ni vanjskoj (usp. Pranjić, 2012). O slobodi, uz stvaralaštvo, kao bitnim faktorima za bit odgoja govori i Vukasović naglašavajući da ukoliko želimo uključiti mlade generacije u (su)stvaranje kulture i društva utoliko im je potrebno omogućiti preuzimanje odgovornost za izbor svojih vrijednosti. Tamo gdje čovjek odustaje od svoje slobode i stvaralaštva, čak i ako je privremeno zadovoljan takvim životom, prestaje smisao i „istinska ljudska radost stvaralačke egzistencije” (Kangrga, 1984, 492, prema Vukasović, 1987). No, postoji i zamka radikalno-individualističkog poimanje slobode, smatra Matulić (2011) koja traži veće i šire prostore samopotvrđivanja i samodokazivanja.

Suvremeno razmatranje odgoja bavi se još mnogim različitim faktorima koji mogu poboljšati kvalitetu odgoja, odnosno umanjiti je, ako ih se ozbiljno ne tretira. Primjerice, odgoj kao interakcija odgojitelja i odgajanika; pitanje shvaćanja autoriteta u odgoju; odgoj kao oblik izmjene ponašanja zasnovan na nekim suvremenim teorijama učenja (psihoanaliza, učenje na bazi modela, socijalno-kognitivne teorije učenja itd.). Tu su i različiti odgojni ciljevi, stilovi, mjere, mediji, instancije izvan škole i obitelji itd. Svime time i s još mnogo toga bave se suvremene odgojne znanosti koje su u nekim sredinama doživjele veliki razvoj pa ih se ubraja među najrazrađeniji sustav znanosti (usp. Pranjić, 2012).

Izazovi današnjice za odgoj

Posebno danas, u vrijeme brzih globalnih promjena, razvoja tehnologije, moralne krize, imperativ je odgoj preispitati i redefinirati s ciljem njegova aktualiziranja i razvoja, odnosno razvoja društva u cjelini. Globalizacija kao izazov za odgoj svoje provokacije otkriva u rušenju ili prekoračivanju granica osobnoga, kulturnoga i narodnoga identiteta. Te se provokacije očituju u fenomenima multikulturalizma, novog poimanja vremena i prostora, individualizma i zajedništva. Za Matulića (2011, 97-98) „Fenomen globalizacije je prvenstveno duhovni i moralni problem, upravo identitetski problem, koji se tiče načina na koji on utječe na suvremeni život, na odgoj djece i mladih, (...) na poimanje identiteta *biti čovjek* općenito.“

Na istom tragu je i talijanski pedagog i filozof Nanni (2014) koji konstatira da je danas teškoća odgajanja porasla iz više razloga, kao što su: utjecaj snažnog znanstveno-tehnološkog razvoja koji se uvijek ne uspijeva ravnati u humanističkom smislu, susreta/sukoba naroda koji se često ne uspijevaju integrirati bez gubitka svoga identiteta, složene idejne i vrijednosne multikulturalnosti i homologacije povezane s globalizacijom tržišta. Relativizam i potrošački mentalitet ugrožavaju privatno i javno ponašanje i otežavaju obiteljski život te odgojne mogućnosti s nadom, smislom i budućnošću. Nije bez dvosmislenosti široki i kapilarni utjecaj na djecu i mlade mediji i suvremena informatička sredstava: mobitel, internet, Facebook, YouTube, Twitter, videoigrice i sl. Sve to pokušava preuzeti ulogu „virtualnog odgojitelja“ i može dovesti do krize identiteta kod djece i mladih.

Na krizu identiteta kod djece i mladih ukazivao je i već spomenuti Matulić (2011) dijagnosticirajući da se uzrok suvremene krize identiteta krije u temeljima modernoga individualističkoga društva. Pojedinaac je prepušten samome sebi, u smislu da se mora snalaziti sam u masi kontradiktornih i zbunjujućih informacija iz virtualnoga svijeta te u traženju uvjeta i mogućnosti organiziranja vlastita života. Izgubljen je ne samo kontakt nego i smisao tradicije, čvrstih društvenih čimbenika sigurnosti, te se zahtjeva brza snalažljivost, fleksibilnost i sve ono što je suprotno od tradicije, a to se posebno teško odražava na razvoj djece i mladih.

U današnje doba gdje je sve poprimilo obilježje „digitalnog“ i gdje tehnologija obuhvaća svaki aspekt života, svjedoci smo da egzistencijalno nezadovoljstvo i nesnalaženje u mnoštvu vanjskih sadržaja, nejasnih perspektiva, pravila i vrijednosti, nedostatka čvrstog oslonca, koju izražavaju djeca i mladi poprimaju sve alarmanjnije dimenzije. To je nesumnjivo fenomen na koji pedagoška refleksija i obrazovna intervencija ne mogu ostati ravnodušni. No, nije dovoljno samo prepoznati i dijagnosticirati društvene nevolje i moralno zatajenje u današnjem društvu, nego treba djelovati. A kakav odgoj odgovara današnjoj internetskoj generaciji? U suvremenoj

školi, odgovoriti na ovo ključno pitanje zahtjeva sinergiju mudrosti obrazovne politike i učitelja praktičara.

Svjedoci smo, kad vrijednosna i moralna kriza postane društveno očigledna, kao što je u suvremenom društvu, to se reflektira kao argumentacija da je pedagoška djelatnost zakašnjela, promašena ili neučinkovita. Stoga, svi nositelji odgojno-obrazovne djelatnosti trebaju preispitati odgojno-obrazovne vrijednosti (usp. Vican, 2018). Vrijednosti su takve da otkrivaju čovjeku nove mogućnosti pa kao takve čovjeka i privlače. Stoga, goruće je, dakle, ukazati na vrijednosti i odgojno spriječiti egzistencijalnu dezorijentaciju i nihilizma kod djece i mladih. Jer, upravo vrijednosni i odgojni deficit uzrokuje društvene probleme od kojih najprije stradavaju najosjetljivije društvene skupine, tj. djeca i mladi.

Upravo je jedna od karakteristika mladih prema Dodig Ćuković (2017, 225) „(...) sklonost nihilističkim stajalištima o svemu, o smislu života, o ljudima, postanku svijeta, društvenim stajalištima, normama i sl.“ A upravo tamo gdje se frustrira volja za smislom otvara se prostor autodestruktivnim i destruktivnim ponašanjima, tj. suprotstavljanje životu u njegovom najplemenitijem ljudskom izrazu.

Vršnjačko nasilje, droga i samoubojstva očajnički su poziv iz unutrašnje praznine mladih koja može nastati iz kojekakvih razloga, ali pomanjkanje svrhe i smisla, prisutnost nesnalaženja u potrazi za perspektivom i krivih uzora iz virtualnog i stvarnog svijeta, glavni su uzroci koji traže žurne odgovore. Drugim riječima, poticaj povezivanju odgoja i smisla života očituje se u nemirima mladih, velikoj stopi samoubojstava (posebice mladih), stanju tjeskobe i brojnim drugim pokazateljima koji upućuju upravo na „apsolutni manjak vjere u konkretno i istinsko značenje vlastitog postojanja, kao i na sumnju koja često prelazi u najdublje razočarenje“ (Fizzotti i Gismondi, 1991, prema Fizzotti, 2011, 352).

Osjećaj užurbanosti vremena blokira sposobnost razmišljanja i kritičkog propitivanja, stoga se aktualizira nužnost vrijednosnoga odgoja i uvježbavanja u odgovornom i smislenom življenju. Samo istinski odgoj i vrijednosti mogu pružiti djeci i mladima okvir kroz koji mogu gledati svijet i graditi smisao (usp. Rakić i Vukušić, 2010). Učiniti ih da osjećaju odgovornost za život. Da je život konfiguriran kao poziv, jedinstven i neponovljiv zadatak, na koji je svako ljudsko biće pozvano da osobno odgovori. Prepoznajući sebe kao odgovornog za ovaj zadatak, pojedinac će motivirati svoju fizičku, psihološku i duhovnu predanost postizanju toga.

Okvir odgojnog rada odgojno-obrazovnih ustanova

Primarni normativni akti koji svojom cjelinom čine legislativni okvir za uređenje poslova i normiranost rada škole i odgojno-obrazovnih radnika u osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj ustanovi su: zakoni, državni pedagoški standardi, pravilnici i kolektivni ugovori. U legislativi se određeni poslovi navode općenito kao poslovi škole, dok se drugi propisuju pojedinačno za odgojno-obrazovnog radnika. Svi ti poslovi su na izravan ili neizravan način obilježje i odgojnog rada.

U strateškom dokumentu odgojno-obrazovne politike Republike Hrvatske, Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije (2014.) u poglavlju Rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, u 1. cilju navedeno je: „Unaprijediti razvojni potencijal odgojno-obrazovnih ustanova, donesena mjera 1.1. Smanjiti stupanj normiranosti odgojno-obrazovnog i administrativnog rada odgojno-obrazovnih ustanova”, otvara prostor za usmjerenost na identifikaciju normiranosti rada u školskim ustanovama i potencijalnih prepreka koje otežavaju aktualizaciju inovacijskog i razvojnog potencijala škole uključujući i njenu odgojnu dimenziju.

Tako je u školi, stvaranje odgojno-obrazovnog okruženja regulirano najprije nepisanim, a onda i pisanim pravilima, koje smo naveli, a koji obvezuju pojedinca i zajednicu sve do razine države. Stoga, stabilnost normi propisa i pravila, tradicije općenito, znači i čvrstinu odgojnih načela ili njegovu nesigurnost kad nema uporišta u njima. No, i tradiciju je potrebno preispitivati, razvijati i prilagođavati zahtjevima vremena.

Vrijednosti kurikula u funkciji odgojne dimenzije škole

Škola ima višestruke uloge u društvu. Nema sumnje da škola, unatoč svojim ograničenjima, ima i specifično odgojnu zadaću, i to na više načina. U prvom redu škola ispunjava svoju odgojnu ulogu kad preko poučavanja prenosi istinsku kulturu kao sintezu generacijske kompetencije. Drugo, učitelj putem svoga načina poučavanja odgaja, a to čini i vlastitim stilom življenja, različitim načinima svjedočenja, rečeno tradicionalnim jezikom – davanjem dobra primjera. Kao treće, tu je kompletna škola koja stvara okruženje odgovornosti i slobode nudeći odgojnu klimu i sama postajući odgojna zajednica (usp. Nanni, 1990).

Od škole se očekuje promišljanje i djelovanje u skladu sa zajednički usuglašenim društveno-kulturnim vrijednostima. Škola mora promicati razvoj ne samo shvaćen isključivo tehničko-ekonomski nego bogatiji pojam razvoja koji uključuje pored ma-

terijalnog i intelektualni, afektivni, moralni i duhovni. Drugim riječima, djelovati odgojno-obrazovno (usp. Razum, 2009). Da bi škola mogla izvršavati svoju primarnu zadaću treba jasno postaviti i usvojiti vrijednosti kurikula škole temeljenim na Nacionalnom okvirnom kurikulumu (NOK-u), a te vrijednosti odražavaju društveno-kulturne težnje.

Bez posebne povijesne analize i interpretacije društvenih promjena u Republici Hrvatskoj i šire, svi na svojevrsan način svjedočimo vremenu intenzivnih društveno-kulturnih promjena. Brze promjene se odražavaju u svim segmentima života. Očekivanju su od odgojno-obrazovnog sustava da odgovori novim, suvremenim društvenim zahtjevima, da uz obitelj najsustavnije prenosi društvene i kulturne vrijednosti. Iako podučavanje vrijednosti nije odgovornost samo škole, nego prvenstveno obitelji, a i cijele zajednice, ipak škola ima veliku ulogu u tome, pogotovo jer djeca i mladi većinu svoga vremena provede upravo u tom okruženju.

U 21. stoljeću, kad se posebno ističe tehnološko-informacijski napredak čovjeka, a nedovoljno se ukazuje na moralne odlike ljudske osobnosti, upravo u takvim okolnostima posebnu pozornost treba pridati odgojnim vrijednostima, kontinuiranom i osmišljenom razvijanju vrijednosnog sustava i njegovanju vrijednosnoga doživljavanja u procesu odgajanja kako u obitelji tako i u institucionalnom odgoju i obrazovanju.

Uloga vrijednosti u odgoju i obrazovanju je neosporna. One pokazuju ne samo kakvu djecu želimo nego i kakvo društvo želimo. Vrijednosti se prenose na mnoge načine, svjesno ili nesvjesno, namjerno ili nenamjerno. Ta važna sastavnica odgojno-obrazovnih procesa, osobito u kurikulskom pristupu dobiva sve više na važnosti pa je odgoj bez vrijednosnih ciljeva kao aktivnost bez smjera. Hentig (2007, 125) vrijednosti također stavlja u kontekst nastave pišući „(...) vrijednosti se pojavljuju svuda u nastavi“. Vrijednosti usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje. One donose individualnu i društvenu dobrobit. Ustrajno osvješčivanje i poštivanje najboljega humanističkoga nasljeđa jednoga društva i civilizacije, uporno ga svjedočeći i razvijajući na pojedinačnoj i društvenoj razini, put je do vrijednosti za opće dobro.

U pokušaju odgovora na pitanje koje od vrijednosti mogu biti važne za naš odgojno-obrazovni sustav, koje trebaju biti uključene u kurikulum, koje su najvažnije za promicanje dostojanstva ljudske osobe, za moralni razvoj djece i mladih, za osiguranje njihove dobrobiti, poseže se za vrijednostima koje se smatraju temeljnima ili univerzalnima. Glavni kriterij kojima se one odabiru je sama ljudska priroda koja je univerzalna, odnosno jednaka za sve ljude, a to je težnja dobru i sveopćoj dobroti. Pri tome je odgojno-obrazovna zajednica nužna za ostvarenje razvoja svakog djeteta, a moralne vrijednosti su sredstvo koje omogućuje funkcioniranje te zajednice i

svih pojedinaca unutar nje. Dakle, osoba je sama po sebi neprocjenjiva vrijednosti, a sve druge vrijednosti su podređene njoj i njenom razvoju.

Budući da je odgoj duboko vrijednosno angažiran, od velike je važnosti tko i koje vrijednosti određuje. U nastojanju da pronikne u najdublji smisao odgoja, Vuk Pavlović, utemeljitelj filozofije odgoja kod nas, dolazi do zaključka da su vrijednosna orijentacija i namjera odgajanja bitna određenja odgoja (usp. Vukasović, 1987).

Stoga, hrvatski nacionalni kurikulum promiče planiranje i djelovanje odgoja i obrazovanja utemeljenog na temeljnim vrijednostima koje bi iz perspektive povijesti, kulture, suvremenih događanja i budućnosti trebale unapređivati intelektualni, društveni, moralni i duhovni razvoj djece i mladih, a to su: znanje, identitet, solidarnost i odgovornost.

Znanje je temeljna i razvojna snaga svakog pojedinca i cijelog društva. Odnosi se na kognitivni vid učenja, što također uključuje i znati učiti. Znanje kao vrijednost omogućuje osobi ostvarenje istine koja je po sebi vrlo važna vrijednost.

Identitet je vrijednost koja se odnosi na osobnu dimenziju u kojoj se uči kako izrasti u samostalnu i zrelu osobu tako da se bude dosljedan samom sebi, da se uvažava osobno dostojanstvo, razvija samopoštovanje te izgrađuje osjećaj sigurnosti u susretu s novim ljudima i iskustvima u širem socijalnom okruženju.

Solidarnost je vrijednost koja pretpostavlja sustavno razvijanje odlučnosti za uzimanja za opće dobro, tj. za dobro svih i svakoga jer smo suodgovorni za druge.

Odgovornost kao vrijednost operacionalizira se poticanjem aktivnog sudjelovanja u društvenom životu i promicanjem odgovornosti prema sebi, drugima, radu, općem društvenom dobru i prirodi (usp. NOK, 2011).

Suvremena znanstvenica pedagogije Vican (2018), i jedna od glavnih autorica NOK-a, veliku važnost pridaje upravo vrijednostima tog temeljnog nacionalnog kurikulskog dokumenta te smatra da vrijednosti stoje na braniku nacionalnih interesa jedne zemlje i kao takve trebaju biti uključene u cjelokupnu školsku nastavu i život svake odgojno-obrazovne ustanove.

Usmjerava li se današnja škola doista na promicanje i izgradnju navedenih vrijednosti kod učenika? Praksa nam ukazuje da danas postoje naglasci na različitim vrijednostima te postoje različiti smjerovi razvoja škole i učenika. Spomenut ćemo dva modela koji su prisutna i u Republici Hrvatskoj kad su u pitanju rasprava o odgoju i obrazovanju. Jedan model je gospodarsko-kompetitivan, usko je povezan s tehničko-tehnološkim razvojem. Za takvu školu može se reći da je ustanova za karijeru, za svijet rada.

Drugi model je humanističko-solidaristički. Škola je shvaćena kao mjesto pomoći razvoju pojedinca u njegovu samoostvarenju i u razvoju humanih odnosa. Teško ili nemoguće je odlučiti se za jedan ili drugi model. Čini se da sve više prevladava

gospodarsko-kompetitivni model. No, potrebno je, koliko je god to moguće, istodobno ostvarivati oba modela (usp. Razum, 2007). Cijeli sustav odgoja i obrazovanja treba odgovoriti upravo na ključno pitanje: kakvog građanina želimo i trebamo? A odgovor će, ako ga imamo, odabirati i usmjeravati model djelovanja škola.

Svjedoci smo da se u odgojno-obrazovnim institucijama često puno veća vrijednost pridaje obrazovnoj komponenti dok se odgojna zanemaruje iako su one u određenoj mjeri nedjeljive. No, to ne bi trebalo biti tako jer djeca i mladi razdirani društvenim, obiteljskim, religioznim i odgojno-obrazovnim napetostima, zbunjeni zbog nerijetko međusobno suprotstavljenih ideologija, često ne uspijevaju zauzeti mišljenje i stav te se prepuštaju egzistencijalnoj tjeskobi stoga im je potrebna pomoć, istinski odgoj. Opasnost od prerastanja tjeskobe u neuroze postoji i onda kad se izgubi iz vida istinska vrijednost i smisao (usp. Fizzotti, 2011).

Kritiku suvremenog stanja društva i opće pomame za industrijaliziranjem znanja dao je Liessmann (2006) u svojoj Teoriji neobrazovanosti. Autor kritizira društvo čije je obrazovanje, unatoč tomu što ga se uzdiže na sam vrh, odavno raskinulo s humanističkom idejom razvoja.

Svjesni smo da promjene koje se događaju u socijalnom i kulturnom okruženju škole i njenih subjekata (učenika, učitelja, i dr.) zahtijevaju redefiniranje škole i njezinih zadaća. Dok se s jedne strane škola sporo mijenja, kao i mnoge duge institucije društva, s druge strane mora se prilagođavati potrebama svojih korisnika u skladu sa zahtjevima vremena. Uvijek iznova škola definira svoju ulogu prenositeljice kulture. Također, škola odgojno-obrazovno usmjerava i socijalizira mlade generacije. Pored znanja, nudi im i odgoj za vrijednosti (usp. Filipović, 2017).

Posljednjih desetljeća većina europskih zemalja mijenja i razvija svoje odgojno-obrazovne sustave. I Republika Hrvatska je već duži niz godina u pokušajima unapređenja kvalitete svog školstva sve do pokušaja sadašnje reforme nazvane „Škola za život“. Jedno od ključnih pitanja tih promjena je i pitanje odgoja i vrijednosti. Jasno je da je reforma školstva zasigurno praktični problem, politički, ekonomski, metodološki, organizacijski i znanstveni. Također, jasno je da je to i problem teoretsko-pedagoški. U prvom planu to zahtjeva jasnoću epistemologije, drugim riječima, temeljni oslonac u određenoj teoriji škole, odgoja (usp. Nanni, 1990). Složit ćemo se s poznavateljem odgoja i školstva Nanniem s navedenim, uz propitkivanje o tome što je u temeljima sadašnje „Škole za život“ hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava. Svatko čije je to područje interesa, može prosuđivati, a vrijeme će pokazati i njene odgojne učinke na (ne)dobrobit današnjih učenika i društvene zajednice.

Odgojno djelovanje kroz međuljudske odnose unutar jedne škole može se kvalitetno odvijati samo uz zadovoljavajuće komunikacijske interakcije među njezinim polaznicima i zaposlenicima. Znači, u sveobuhvatnom odgojno-obrazovnom djelo-

vanju škole, cilj je omogućiti svim učenicima otkriti blago koje leži u svakom od njih, kako je istaknuto u preporukama UNESCO-vog međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće. Temeljne zadaće, poput putokaza odgojno-obrazovnim sustavima, simbolički su prikazane u tzv. četiri Delorsova stupa odgoja i obrazovanja: učiti znati, učiti biti, učiti raditi i učiti živjeti zajedno (usp. Delors, 1998). Gotovo sve zemlje suvremenog svijeta su razradile i ugradile, na različite načine u svoje nacionalne kurikule sadržaje sintetizirane u navedena četiri stupa ili cilja.

Odgojna uloga suvremene škole je iznimno važna, kao što je uostalom oduvijek. S obzirom na to da se propitkivanje smisla života smatra svojstveno čovjeku, onda se i odgojna dimenzija škole treba propitkivati i davati joj novo objašnjenje. Uzimajući u obzir da su učenje i poučavanje u interaktivnom odnosu, učenici u procesu obrazovanja stvaraju vlastito značenje, pridaju vlastiti smisao sadržajima, odnosno konstruiraju vlastiti smisao svijeta. Ovo je u skladu s konstruktivističkim gledištem prema kojemu i kroz „skriveni kurikulum“ nastavnici utječu na izgradnju vrijednosti kod učenika. Stečene vrijednosti u odgoju i obrazovanju usmjeravaju život i daju mu smisao (usp. Rakić i Vukušić, 2010).

Škola, svedjedno, kao da gubi inspiraciju i odlučnost u realizaciji svojih posebice odgojnih zadaća koje joj suvremeni način obiteljskog življenja sve više prepušta. Usmjeravajući se na prenošenje znanja, s nedovoljnim i istovremenim prožimanjem vrijednostima, školi prijete opasnost nalikovati trgovačkoj ustanovi. Da to ne bi postala, školi trebaju u fokusu biti „moralni stavovi, vrijednosti i moralne emocije koje imaju motivacijsku funkciju i smatraju se posrednicima između vrijednosti i ponašanja, mogu imati važnu ulogu u tome da (...) škole budu mjestom sretnijeg i sigurnijeg odrastanja“ (Bilić, 2012, 476).

Radi toga škola ne treba domišljati probleme djece i mladih. Ona ih samo identificira, prepoznaje, kritički propitkuje i nastoji, uz njoj specifične metode, ponuditi adekvatan odgovor koji će osvijetliti konkretnu i egzistencijalnu problematiku mladog ljudskog bića. Drugim riječima, škola treba posjedovati senzibilnost za događanja djece i mladih u vremenu i okruženju u kojima žive, jer svako vrijeme ima svoje specifičnosti i zato potrebuje njemu primjereni odgoj. U današnje vrijeme nesigurnosti i beznađa, zasigurno svoje mjesto ima i „logoterapijski odgoj“, odgoj za smisao i vrijednosti.

Odgoj za smisao – kao odgovor na potrebe današnje internetske generacije

U današnjemu vremenu (pre)naglašene društvene potrebe za *imati* i osjećaja životnoga besmisla nameće se pitanje: je li moguće ponuditi djeci i mladima u hrvatskim školama odgoj i okruženje za odrastanje u specifično ljudskim dimenzijama kojima je svrha cjelovit osobni razvoj, tj. *biti čovjek* koji odgovorno pronalazi i živi smisao života? U davanju odgovora na taj neizbježni utjecaj duha vremena na čovjeka, pred roditelje i učitelje stavlja se novi izazov i zadatak kakav odgoj ponuditi djeci i mladima koji će im omogućiti spoznaju da je život vrijedan i smislen, razviti stav da je svaki život jedinstven i dragocjen te da svaki pojedinac ima upravo njemu darovan zadaka za ostvarenje. Kako pomoći djeci i mladima da ne postanu robovi kojekakvih ovisnosti, pa i onih najpogubnijih i za sam život? Nema druge do li istinskog odgoja kojeg im moramo i možemo dati. Jer, kako smatra već spomenuti filozof Polić (2006, 31) „Odgoj je emancipacija, svekoliko oslobođenje od svih oblika ovisnosti i podčinjenosti, (...) *su-djelovanje* zasnovano na uzajamnom poštivanju (...) drugog kao drugačijeg, samosvjesnog, autonomnog i slobodnog bića.“ A da bi to mogao postati potrebni su mu drugi koji će ga poticati i koji će ga u tome podupirati. Znači, potreban mu je učitelj – odgojitelj.

Učitelj je egzistencijalno i profesionalno uključen u svoju učiteljsku djelatnost u nastavnom procesu koji sve više poprima raznolike oblike. Istinske ljudske i moralne vrijednosti ne mogu se prenositi niti se tražiti od djece i mladih da ih usvajaju i poštuju bez osobnog svjedočenja učitelja. Stoga, učitelj ne može vjerodostojno učiti, poučavati i razvijati ljubav prema znanju i učenju ako pokazuje ravnodušnost s obzirom na ono što govori, a još manje može odgajati. Osjetljivost za jedinstvenost i neponovljivost osobe što je postulat i „logoterapijskog odgoja“ je stav poštivanja kod odgojitelja koji treba biti uvijek prisutan, i jednako tako ga valja odgajati u mladoj osobi u odnosu prema sebi i drugima (usp. Štengl, 2005).

Učitelj u izvornoj pedagoškoj paradigmi ima iznimnu ulogu u odgoju djece i mladih. Međutim, paradigmom postmoderne pedagogije profesionalnog partnerskog odnosa učiteljska uloga kao pedagoški kompetentne osobe stavljena je u dugi plan ili problematizirana kao moguća prepreka samoodređenju djeteta. Primjenom „partnerske“ paradigme od djece se prerano zahtjeva odgovornost kako za izbor sadržaja učenja tako i za odnos, a to nadilazi djetetove mogućnosti te posljedično mogu nastati problemi u razvoju osobnosti djeteta. Pozitivno je što se djeci pruža mogućnost sudjelovanja u društvenom životu i isprobavanja vlastitih mogućnosti, ali nije dobro što im se nameće status socijalnog aktera i zahtjev samostalnog odlučivanja i djelovanja. Djeca ipak trebaju odrasle (usp. Bašić, 2009). Ogladan je primjer,

barem u određenoj mjeri, „partnerske“ paradigme u odgojno-obrazovnom sustavu kod sadašnje internetske generacije učenika. Što zbog nastale situacije na globalnoj razini izazvane koronavirusom COVID-19 koja je ostavila prostor nastavi isključivo u virtualnom okruženju, što zbog sustava koji se donekle usmjeravao na povećanu upotrebu digitalnih sadržaja i kreirao okruženje u kojem je učenik u velikoj mjeri prepušten sam sebi u planiranju i odabiru, od mnoštva ponuđenih metoda i sadržaja. Sloboda i odgovornost dvije su temeljne vrednote čovjeka i kao takve potrebno ih je razvijati od rane dobi, ali nikako ne bez pomoći učitelja, odgojitelja koji trebaju balansirati i usmjeravati hod djeteta i mlade osobe, kako bi otkrivala smisao svojih postupaka i svoga življenja.

Govoriti o slobodi, odgovornosti i smislu, kako je pisao Frankl (2010), danas je pravi izazov, jer se uranja u temeljnu mogućnost čovjeka da otkrije značenja pojedinih situacija u svakodnevnom životu, da donosi odluke koje odgovaraju njegovoj stvarnosti, da otkrije mogućnosti koje nudi njegova neponovljiva zbilja. Spomenuti Viktor Emil Frankl (1905. – 1997.), utemeljitelj je logoterapije (*logos* je grčka riječ za *smisao*) treće bečke škole (nakon S. Freuda i A. Adlera), a usredotočena je na smisao života i govori o budućnosti, o svrsi i ciljevima koje treba dostići, o zadacima i poslovima koje valja obaviti.

Frankl smatra da „(...) nije zapravo bitno što mi očekujemo od života nego što život očekuje od nas“ (Frankl, 2010, 76). Drugim riječima, preuzeti na sebe odgovornost za pronalaženje pravog odgovora na životne izazove i zadatke koje život neprestano stavlja pred pojedinca. Stoga „(...) logoterapija u odgovornosti vidi bit ljudskog postojanja“ (Frankl, 2010, 101). Iz tih razloga logoterapija je nada za mlade, djecu postmoderne kulture karakteristične po provizornosti i nepredvidivosti (usp. Styczynski, 2015). Budući da logoterapija, odnosno sam njezin utemeljitelj Frankl, kao što je navedeno, ključnim problemom današnjice vidi čovjekov odnos prema smislu (usp. Frankl, 1993), logoterapijska misao može dati svoj doprinos i pedagogiji i dati doprinos odgoju i obrazovanju te zasigurno može biti vrijedna pomoć djeci i mladima pri traženju smislenosti vlastitih radnja i samoga života.

Već smo ranije spomenuli da je smisao polazišna točka logoterapije koju postulira Frankl. „Prema logoterapiji, upravo ta težnja da u životu pronađe smisao primarna je motivacijska sila u čovjeku“ (Frankl, 2010, 92). Također, svaki čovjek ima po ljudskoj naravi dan instrumentarij, tj. organ smisla, a to je savjest. Ona mu omogućuje nepogrešivo ukazivanje na one vrijednosti koje mu se u svakom trenutku nude i pozivaju ga na ostvarenje (usp. Štengl, 2005). Jedna od osnovnih i neupitnih urođenih potreba čovjeka, svjesno ili nesvjesno prihvaćena, je traženje smisla (značenja) što su potvrdila istraživanja u neuroznanosti (usp. Caine i Caine, 1994, prema Maras i sur., 2018). Traženje smisla nije samo teoretsko pitanje, nego praktično koje

podrazumijeva i želju i nastojanje da se u konkretnosti realizira, smatra već citirani talijanski filozof i pedagog Nanni (1990). To je čovjekovo „zašto?“ koje kroz život treba pronaći i svoje „zato“.

Budući da je čovjek uvijek u potrazi za smislom, pitanja umijeća njegova otkrivanja jednako je i danas aktualno. Koliko je čovjek, pogotovo u ranim i mladenačkim fazama odrastanja, svjestan te svoje potrebe? Nije li na odraslima odgovornost da djeci i mladima osvještavaju tu temeljnu potrebu za smislom, potiču i podupiru njihov pojedinačni hod u traganju te usmjeravaju ih da preuzmu odgovornost za pronalaženje pravog odgovora na izazove života i ispunjavanje zadataka koje život stavlja pred svakog pojedinca?

Logoterapija može barem u određenoj mjeri ponuditi odgovor. Franklova egzistencijalna analiza opisuje da do egzistencijalne praznine ili nelagode dolazi zbog gubitka vrijednosti i usredotočenosti na izgublenu vrijednost što ne ostavlja prostor za mogućnosti pronalaska novih vrijednosti. Stoga, promijeniti životni pogled i prepoznati nove mogućnosti u kriznim, nepovoljnim situacijama, zahtijeva promjenu u načinu razmišljanja (usp. Vidović, 2016). U egzistencijalnoj analizi naglašavanje onih sadržaja i postupanja koji potiču senzibilnost za egzistencijalna pitanja čovjeka, odnosno za pitanja vrednota i smisla u životu, postaje nužnost za svakoga tko sudjeluje u odgoju. Ako kao zadaću logoterapije vidimo otkrivanje puta u traženju i pronalaženju smisla, njezina bi implementacija u odgoj i obrazovanje trebala imati oblikovanje smislenoga života temeljenog na stvaranju vrijednosti i ostvarivanja vrednota, a to je permanentnog karaktera (usp. Velički i Velički, 2018).

Povezanost logoterapije i pitanja pedagoške prirode također je u središtu pozornosti mnogih znanstvenika u svijetu (usp. Fizzotti, 1992). Egzistencijalna analiza Viktora E. Frankla, u okviru fenomenološko-egzistencijalne orijentacije, oblikuje teorijski okvir u kojem bi se moglo razmišljati o odgoju i obrazovanju u školama u Republici Hrvatskoj koje će se baviti promicanjem transcendentalne usmjerenosti djece i mladih prema smislu. Toj potrebi idu u prilog i rezultati sljedećih istraživanja.

Većina psihologa se slaže da je konstrukt smisla života s obzirom na pozitivne i negativne utjecaje na mentalno zdravlje vrlo relevantan u psihologiji, međutim istraživanja koja se time bave su vrlo rijetka. U jednom od istraživanja adolescenata rezultati su pokazali da smisao ublažava utjecaj stresa na depresiju (usp. Dulaney i sur., 2018). Također, istraživanja su pokazala da osobni učinci besmislenosti mogu uključivati zaokupljenost sobom, depresiju, ovisnosti, i razne psihosomatske bolesti te socijalne efekte u obliku devijantnog i destruktivnog ponašanja, nedostatka produktivnosti i nemogućnosti održavanja stabilnih međuljudskih odnosa (usp. Damon i sur. 2003). S druge strane, osjećaj smislenosti života kod mladih dovodi do mnogih željenih ishoda, kao što su prosocijalno ponašanje, moralne obveze, postignuća, i

visoko samopoštovanje. Kod istraživanja o samoubojstvima kod adolescenata kao najvažniji uzrok navodi se čimbenik „osjećaj beznada“ (Epstein JA, Spirito, 2009, prema Dodig Ćurković, 2017, 226).

Uvidom u evidenciju Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (izvor: MZO, 2019.) o angažiranju Tima za psihološke krizne intervencije, podaci su sljedeći: 2016. godine poduzete su 24 krizne intervencije, 2017. godine bilo je 19 kriznih intervencija, a u 2018. bile su čak 52 krizne intervencije u školama.

Navedena istraživanja i zabrinjavajuća statistika ukazuju na nužne promjene i u odgojnoj dimenziji škole i radu s djecom i mladima, tražiteljima vrijednosti i smisla. Smislom ispunjen život temeljno je uporište i u kriznim razdobljima. Logoterapija i egzistencijalna analiza od samog početka imaju edukativnu, a samim tim i preventivnu karakteristiku. Sadržajne smjernice logoterapije u odgoju i obrazovanju jasne su i potrebne. Logoterapijski pogled na osobu kao biće koje uvijek može razvijati svoje potencijale, upućuje nas na to da i na djecu i mlade gledamo iz te perspektive. Potrebno je kod njih razvijati i senzibilizirati „organ smisla“, tj. savjest, kao sposobnost po kojoj će prepoznavati životne obveze lišeni bojazni od nemoći izvršenja prepoznatih obveza, čime će im biti omogućen istinski razvoj, a to je svrha i smisao odgoja. Samo onaj tko ima cilj/zadatak pred sobom može pronaći snagu da prevlada svaku situaciju. Logoterapija u odgoju i obrazovanju polazi od uvjerenja da osobu treba učiniti graditeljem vrijednosti, a kao smjerokaz mogu služiti tri Franklove vrijednosne kategorije, odnosno mogućnosti ispunjenja smisla: stvaralačke vrijednosti, doživljajne vrijednosti i vrijednosti stava (usp. Frankl, 1993).

Kao vrijednosno biće, čovjek smisao svojih nastojanja nalazi u stremljenju prema budućnosti i njenom unapređivanju. To je čovjekova vjera u budućnost. Ako je smisao odgoja u očuvanju i prenošenju svih kulturnih vrijednosti, onda je to proces stalnog unapređivanja budućnosti (usp. Vukasović, 1987).

U životu, a time i u odgoju, temeljno pitanje nije je li čovjek zadovoljan životom, već prvenstveno ima li spoznaju i osjećaj da život ima smisla. Usmjeravati djecu i mlade da biraju življenje koje ima smisla je istinski odgoj. Konkretna osoba u svom konkretnom trenutku osobnog razvoj treba biti „(...) točka polazišta i cilj svakog odgojnog čina“ (Nanni, 1990, 229).

Zaključak

Na prethodnim stranicama ovoga rada iznesene su misli i stavovi u području pedagoškog promišljanja o odgoju, toj ljudskoj djelatnosti, od rane grčke kulture, kroz suvremena promišljanja teorije i prakse odgoja, o izazovima suvremenog društva, traganju za odgovorima na izazove današnje generacije djece i mladih te mogućnostima i potrebama njihova odgoja. Rad, nije mogao izostaviti promišljanje o vrijednostima kurikula u funkciji odgojne dimenzije škole, čija je uloga u odgoju ključna uz obiteljsku. Iako barem kratko, bilo je potrebno spomenuti ljudsku slobodu te odgovornosti koja iz nje proizlazi kao bitne faktore u procesu odgoja uz neizostavnu ulogu odgojitelja, za odgajnika vjerodostojnog modela mogućnosti istinskog življenja i trajnog poziva traganja i otkrivanja vrednota i smisla.

Škola u okviru odgojnih mogućnosti, kao što se u radu ukazuje, treba staviti naglasak na one sadržaje i procese koji stimuliraju senzibilnost za egzistencijalna pitanja čovjeka, odnosno za pitanje vrednota i smisla. Kroz odgoj treba pomoći djeci i mladima osvješćivati vlastite zadaće i odgovornosti za život, sposobnost gledanja cilja, odnosno ispunjenje vrednota koje im se nude u njihovim konkretnim i specifičnim životnim okolnostima. Usmjeravati djecu i mlade da biraju življenje koje ima smisla, to je istinski odgoj, a on je odgovornost i škole.

Iz tih razloga, u ovom radu ponuđeni su i logoterapijski sadržaji suvremenom odgoju u školi, kao nova moguća nadopuna preventivnog djelovanja, i to prvenstveno kroz odgoj. Zadaća je dakle „logoterapijskog odgoja“ ukazati na ono što karakterizira čovjekovu egzistenciju, a to je da on ima svoje specifično mjesto u svijetu i da je u njemu odgovoran, na svoj jedinstven i neponovljiv način i to u konkretnoj životnoj situaciji.

Zaključno, ovaj rad je usmjeren na promišljanja novih mogućnosti dopune smjernicama pedagoške misli za pedagošku praksu koja promiče načelo ljudske potrebe za odgojem i čovjekove odgojivosti, a samim time i djelatnosti koju zovemo odgojem, posebno odgojem za smislenim životom utemeljenim na vrijednostima, što je velika potreba današnje generacije djece i mladih.

Literatura

- Bašić, S. (2009). Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11 (2 (18)), 27-44. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/48439> (21.3.2020.)
- Bilić, V. (2012). Značenje nekih aspekata morala i moralnog opravdavanja u razumijevanju nasilja prema vršnjacima u realnom i virtualnom svijetu. *Nova prisutnost*, X (3), 459-476. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/93177> (21.3.2020.)
- Bognar, B. (2015). Čovjek i odgoj. *Metodički ogledi*, 22 (2), 9-37. Preuzeto s <https://doi.org/10.21464/mo42.222.937> (21.3.2020.)

- Damon, W., Menon, J. I., Bronk, K. C. (2003). The Development of Purpose During Adolescence. *Applied Developmental Science*, 7 (3) , 119-128.
- Delors, J. (1998). *Učenje – blago u nama: Izvešće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*. Zagreb: Educa.
- Dodig-Ćurković, K. (2017). Adolescentna kriza – kako je dijagnosticirati i liječiti?. *Medicus*, 26 (2 Psihijatrija danas), 223-227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/189148> (21.3.2020.)
- Dulaney, E. S., Graupmann, V., Grant, K. E., Adam, E. K., i Chen, E. (2018). Taking on the stress-depression link: Meaning as a resource in adolescence. *Journal of Adolescence*, 65, 39-49.
- Fizzotti, E. (2011). Viktor E. Frankl, prorok današnje prijeke potrebe za odgojem. Smjernice i prijedlozi za nadvladavanje egzistencijalne praznine. *Kateheza*, 33 (4), 351-360. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/112474> (21.3.2020.)
- Fizzotti, E. (ur.) (1992). „*Chi ha un perche' nella vita...*“ – *Teoria e pratica della logoterapia*, LAS: Roma.
- Frankl, V. E. (2010). *Čovjekovo traganje za smislom*. Zagreb: Planetopija.
- Frankl, V. E. (1993). *Liječnik i duša. Temelji logoterapije i egzistencijalne analize*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, A. T. (2017). *Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Hentig, H. V. (2007). *Kakav odgoj želimo*. Zagreb: Educa.
- König, E. – Zedler, P. (2001). *Teorije znanosti o odgoju*. Zagreb: Educa.
- Liessmann, K. P. (2006). *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Maras, N., Topolovčan, T. i Matijević, M. (2018). Konstruktivistička didaktika i neurodidaktika u diskursu reformne pedagogije – Teorijska polazišta, dileme i komparacija. *Nova prisutnost*, XVI (3), 561-576. Preuzeto s <https://doi.org/10.31192/np.16.3.9> (14.3.2020.)
- Matulić, T. (2011). *Postmoderna i identitet u: Mandarć, V. B. i Razum, R. (ur.), Identitet kao odgojno-obrazovna vrijednost. Zbornik radova s tribina Zajednički vidici*, 87-104. Zagreb: Glas koncila.
- Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.
- Nanni, C. (2014). *Preventivni sustav danas*. Zagreb: Salesiana.
- Nanni, C. (1990). *Leducazione tra crisi e ricerca di senso. Un approccio filozofico*. LAS: Roma.
- Polić, M. (2006). Odgoj i pluralizam. *Filozofska istraživanja*, 26 (1), 27-36. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/4592> (21.3.2020.)
- Styczyński, M. (2015). Il bisogno dei valori e ricerca del senso della vita dei giovani di oggi. Punti chiavi della Logoterapia di Viktor E. Frankl applicati nel campo formativo. *The Person and the Challenges Volume 5* (2015) Number 1, 63-84 DOI: Preuzeto s <http://dx.doi.org/10.15633/pch.927> (14.3.2020.)
- Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014). Vlada Republike Hrvatske.
- Pranjić, M. (2016). Odgajnik – središte pedagoške antropologije. *Napredak*, 157 (4), 475-497. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/177215> (21.3.2020.)
- Pranjić, M. (2012). Antipedagogija i suvremeni koncepti odgoja. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1/2), 9-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/111335> (21.3.2020.)

- Pranjić, M. (2009a). Ishodišta zapadnoeuropskoga odgoja. *Odgojne znanosti*, 11 (1(17)), 7-29. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/39999> (14.3.2020.)
- Pranjić, M. (2009b). Paideia. Starogrčka odgojno-obrazovna forma. *Metodički ogledi*, 16 (1-2), 9-21. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/51743> (21.3.2020.)
- Rakić, V. i Vukušić, S. (2010). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5 (108-109)), 771-795. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/60114> (21.3.2020.)
- Razum, R. (2007). Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj. *Bogoslovska smotra*, 77 (4), 857-880. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/22539> (21.3.2020.)
- Štengl, I. (2005). Odgajanje senzibilnosti za pitanje smisla doprinos misli V. E. Frankl-a smjernicama odgajanja. *Metodički ogledi*, 12 (1), 25-54. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/2393> (14.3.2020.)
- Velički, V. i Velički, D. (2018). Logoterapija u odgoju i obrazovanju – terminološko određenje i sadržajne smjernice. *Nova prisutnost*, XVI (2), 333-347. Preuzeto s <https://doi.org/10.31192/np.16.2.8> (21.3.2020.)
- Vican, D. (2008). Društveno-kulturne i odgojno-obrazovne vrijednosti suvremenoga nacionalnoga kurikulumu. *Lađa*, (3), 18-27.
- Vidović, B. (2016). Logoterapijski pristup depresiji. *Crkva u svijetu*, 51 (1), 78-97. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/155277> (21.3.2020.)
- Vukasović, A. (1987). *Prinosi razmatranju i znanstvenom osvjetljavanju fenomena odgoja. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 13. (1-2) (25-26)), 163-180. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/84907> (14.3.2020.)

Upbringing as a challenge and an offer of meaning – history, perspectives and logotherapy

Abstract

This paper discusses education as a fundamental concept of pedagogical activity, from its origins in Greek culture to the present day. The understanding of education in Greek culture is based on a clear awareness of the natural principles of human life and the hidden laws in the phenomena and things around which one needs to engage in order to achieve the goal of education. There are numerous theories about education that try to define the core of pedagogical activity and modern educational events. Especially today, in the time of rapid global changes, technology development, identity crisis and moral crisis, it is imperative to re-examine and redefine education with the aim of its actualization and development, i.e. the aim of the development of a young person and society as a whole. Therefore, the paper considers the values and the educational dimension of the curriculum, the modern school, the impact of current phenomena (globalization, digitalization and insecurity) on school education. Through education, children and young people should be helped to become aware of their own tasks and responsibilities for life, to develop the ability to see the goal or to fulfil values offered to them in their specific life circumstances. To guide children and young people to choose a life that makes sense is a true education and it is the school's responsibility as well. For these reasons, the possibility of "logotherapeutic education" as a new offer to pedagogical thinking and acting in the educational system is being questioned.

Keywords: education, education for meaning, "logotherapeutic education", school, values